
Bartın Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Cilt: 1, Sayı: 13
Bahar 2020
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Islamic Sciences Faculty
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Volume: 1, Number: 13
Spring 2020
BARTIN – TURKEY

KUR'ÂN-I KERÎM'İN EL-AHTAL'IN ŞİİRİNE ETKİSİ THE EFFECT OF QUR'AN IN EL-AKHTAL'S POETRY

İsmâil Ahmed el-Âlim
Yarmouk University

Çev. Sedat TUNA

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, Kayseri/Türkiye
Dr., Ministry of National Education, Teacher, Kayseri/Turkey

tuna.sedat52@gmail.com

orcid.org/0000-0001-2345-6789

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 04 Mayıs /May 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 10 Haziran/June 2020

Yayın Tarihi/Published: Haziran/June 2020

Atıf/Cite as: el-Âlim, İsmâil Ahmed. "Kur'ân-ı Kerîm'in El-Ahtal'ın Şiirine Etkisi". çev. Sedat Tuna. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2020), 221-241.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ÖZ

Câhiliye Dönemi'nde şair kabilesi'nin lideri en saygın kişiydi. Câhiliye Dönemi'nin ruhunu, yaşayışını, duygu ve düşüncesini şiirleriyle en iyi şekilde yansıtan kişilerdi. Araplar, devenin yavrusuna düşkün olduğu kadar şiire de düşküdü. Çünkü şiir, Araplar'ın hafızası ve arşivi konumundaki divanıydı. Kur'an'ın inmeye başlamasıyla Araplar'ın yaşamında önemli ve köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamış meydana gelen bu değişikliklerden şiir de etkilenmiştir. Kur'an'ın Arap Edebiyatı'nın yapısına, manasına ve düşünce içeriğine etkisi açıktır. Artık İslâmî Dönem şairlerinin şiirleri, Kur'an'ın beyânından, üslûbundan ve özellikle de âyetlerinin mefhumlarından izler taşımaya başlamıştır. Emevî Dönemi'nde yaşayan ve Emevî Devleti'nin milli şairi olan el-Ahtal da Hristiyan olmasına rağmen Kur'an'ın etkisinde kalarak şiirlerinde Hristiyanlıktan daha fazla İslâm vurgusu yapmıştır. Özellikle Emevî Halifelerini methederken İslâmî kavramları sıkça kullanmıştır. Kâbe'yi, zezemi, hacca gidenleri ve Kâbe'de kesilmek üzere adanan "Bedene" kurbanlarını şiirlerinde zikretmiş ve onlara yemin etmiştir. Bunun yanı sıra Kur'an âyetlerinden ve peygamber kıssalarından da iktibaslar yaparak şiirlerini inşâd etmiştir. Bizim tercümesini yaptığımız bu makale, Hristiyan şair el-Ahtal'ın Kur'an âyetlerinden iktibaslar yaparak inşâd ettiği şiirlerinden örnekleri konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Kur'an'ın Edebiyata Etkisi, Âyet, İktibas, el-Ahtal.

ABSTRACT

He was the leader of his tribe and the most prestigious person in the pre-Islamic age of ignorance. In fact, poems were the ones who best reflected the spirit life, emotion and thoughts in their poems the Arabs were fond of camel cubs as well as poetry. Because poem was the Divan which was the memory and archive of Arabs with the starting of descension of Qur'an the lifestyles of Arabs have changed considerably naturally the changes affected the poems of time. The effect of Qur'an to the Arab literature in terms of structure, meaning and content is clear now Islamic age poets' poems are affected by Qur'an's telling language and verses. Although al-Akhtal who was the national poet of the Umayyad Government in the Umayyad period was a Christian, he emphasized Islam more than he did Christianity. He used Islamic words especially while praising Umayyad khalifas he mentioned Ka'bah, Zam-zam, hajis and "badna" sacrifices and swore on them. In addition to this he wrote his poems while making citations from Qur'an verses and prophet anecdotes. This article we translated includes examples of Christian poet al-Akhtal's poems which he wrote while making citations from Qur'an verses.

Keywords: Arabic, The Effect of Qur'an to The Literature, Verse, Citation, al-Akhtal.

GİRİŞ

Kur'ân'ı Kerîm, Arap'ın kendi dili için övünç vesilesiydi. Zira belâgati, kalpleri ve gönülleri etkilemesi yönüyle bu kitabın bir benzeri daha önceki milletlerden hiçbir millete verilmemişti. O, beyânî mûcizedir. Tabii ki bu beyânî mûcizenin, Arap'ın yaşamının içine girmemesi ve edebiyatına etki etmemesi düşünülemezdi. Kur'an, Arap Edebiyatı'nda derin izler bırakmıştır. Kur'an'ın bıraktığı izler gerek dil ve üslûp açısından gerek anlam ve düşünceler açısından eşitti. Ya da betimleme ve imaj açısından aynı kuvvetteydi. Kur'an'ın indiği çağda, Arapça'nın Arap'ın fesahatiyle cilalanıp parlatıldığı doğrudur. Yaşanan hayatın tecrübeleri ve olayları, hikmetli sözleri ve meselleri şekillendiriyordu. Arap; onu cesaretle açıklıyor, hutbeyi onunla yazıyor yine onunla kasidesini nazmediyordu. Böylece Arap dili, Kur'an nâzîl olmadan önceki sanatsal yaşamında uzun mesafeler katetmişti. Kavramlarda yenilik yapıyor, lafızları seçiyor, betimlemeler yapıyor ve üslûbu düzeltiyordu. Arap kavmi, Kur'an'ın icâz ve mûcizesinin farkına önce varamadı. Çünkü daha önce kendilerinin alışıktı olmadıkları bir anlatım biçimi ve farklı sözcüklerle kendilerine gelmekteydi. Kur'an'ın nâzîl olduğu bu üslûp; düşünceyi, zevki ve dili şaşkına çeviriyor, âyetlerinin dizilişi eşsiz, hedeflerini belirtmesi harikulade, betimlemelerini ifade şekli harika ve belâgati orijinaldi. Kur'an'ın üstün söz söyleme sanatı vardı. Yine O'nun saflığının, beyânının ve hükümlerinin sırrının bilinmediği farklı bir belâgati daha vardı. O'nun gönüllerde şiir etkisi vardı. İşitenin hissettiği fakat tarif edemediği yepyeni bir etkiydi. Ahenkli bir mûsikisi vardı. Ancak bu daha önce bilinen ve tanınan ahenk ve mûsiki değildi. Onun sanatsal bir nesir inceliği ve güzel söylem zarafeti vardı. Düzyazıda, Arap Dili ve Edebiyatı'nda yer alan bütün anlatım sanatlarını en üstün seviyede kullanmıştı. Kur'an'ın ibareleri hassas, kelimeleri tek tek birbiriyle ve cümlenin bütün öğeleriyle tam uyumluydu. Bu şekilde yan yana dizilmesinden, sözünün güzelliğinden, kolay ayrışımından, manasının mükemmel olmasından ve ortaya koyduğu düşüncelerin birbirini uyumlu takip etmesinden dolayı Kur'an'ın ulaşılması mümkün olmayan bir üstünlüğü (icâz) vardı. Bu özellikler, Kur'an'ın kendisini vafsettiği şekilde olmaya da devam etmektedir. “*De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.*”¹

¹ Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-İsrâ 17/88.

Bu makaleyi yazma niyetimiz, Kur'an'ın üslûbundaki sanatsal özelliklerden bahsetmek değildir. Arap'ın derin bilgi sahibi kişileri bu kutlu yolculuğu anladıkları andan itibaren birçok araştırma ve inceleme yapmışlardır. Bu inceleme ve araştırmalar Kur'an'ın icâz ve belâgatinin sırrına tam vakıf olamayan O'nun etrafındaki kısır döngülerden ibarettir. Asırlardır uzun soluklu incelemeler, analizler yapıp nesillerin birbirini takibinden sonra hâkim olan düşünce, “Kur'an ne şiirdir ne de düzyazıdır” gerçeğidir. Ancak bu kadar çok araştırma ve incelemeden sonra bizim de demek istediğimiz: “Arap'ın fikir dünyasını canlandırmada edebiyatçıların tutumu, etkisi, tanınması için öncülük yapıp yapmadıkları ve takip ettikleri yol nedir?” bizi ilgilendiren temel nokta burasıdır.

Şüphesiz şairler, Kur'an'ı düşünmeye ve incelemeye önem veren öncülerdi. Onların söz sanatında, anlatım üslûplarında sanatsal yeterlilikleri ve doğal bilgileri vardı. Bunun yanı sıra onlar, kültürlü tabakayı temsil edip kültürel işlerle ilgileniyorlar, ilgi alanlarına giren ilimleri de tahsil etmeye gayret gösteriyorlardı. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'an'ı okuma tarzını ve Kur'an'ın üslûbunu dinledikten sonra şairlerin çoğunun Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda Müslüman olması, Kur'an'a önem vermelerinin bir delili değil midir? Şairlerden bazıları, Kur'an'ın üslûp ve tarzından etkilenerek, kendilerini Kur'an'ı incelemeye adadıkları ve şiir inşâd etmekten de vazgeçtikleri bilinmektedir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer (öl. 23/644) valisine, Lebîd b. Rebîa'ya (öl. 40/660)² -İslâmî Dönem'deki en mükemmel şiirini-sorması için mektup yazdı. Vali, soruyu Lebîd'e sorduğunda: “Recezi mi yoksa kasideyi mi?” soruyorsun dedikten sonra: “Allah, şiirin yerine Âl-i İmrân ve Bakara Sûrelerini koyarak beni değiştirdi” karşılığını vermiştir. Hz. Ömer'e Lebîd'in bu sözü ulaşınca Lebîd'e verdiği hediyeyi artırmış ve verdiği hediye miktarı da iki bine ulaşmıştır.³

Kişilerin Kur'ân'ı Kerîm'i araştırmaya yönelmeleri sadece kendi çaba ve gayretlerinden dolayı olmadığı bilakis rivâyetlerin belirttiği gibi yetkililerin insanları Kur'an'ı incelemeye teşvik etmeye çalışmalarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Müslüman halifelerin ve üst düzey yetkililerin el-Ahtal'ı Hristiyanlıktan ayrılması noktasında cesaretlendirip İslâm'ı kabul etmesi için teklifte bulunmaları bu teşvik şekillerinden sadece bir tanesidir.⁴

² Muhadram, muallaka sahibi İslâm şairi.

³ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ* (Cidde: Dâru'l-Medenî, 1973), 1/135.

⁴ Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1963), 8/290.

Sebepler her ne olursa olsun İslâm'ın yayılmasıyla ve işin ehli olan kişilerin de çalışmalarıyla Kur'an da yayıldı. Risâlet'in yüklediği tebliğ sorumluluğunu kişilerin yerine getirmesinden sonra insanların Kur'an'dan haberdar olmasıyla beraber toplumda müfessir, Kıraat Âlimi Kur'an hafızı ve kıssa rivâyet edenlerin sayısı gittikçe fazlalaştı. Kur'an, İslâmî yaşamın kurallarını düzenleyen anayasa olmasının yanı sıra Arap'ın düşünce alt yapısının ve kültürel hayatının kaynaklarının en büyüğüydü. Edebiyat, nesir ve şiir; bu hayatın Kur'an'dan etkilenen en önemli aktörleriydi. Çünkü şiir ve hitâbet, Arap'ın günlük yaşamında yaşadıklarını ifade etmede asrın sosyal medyası konumundaydı. Kur'an Arap'ın hayatında yeni bir sistem inşâ ederken zikredilen öneminden dolayı edebiyatta bu tecrübenin aktörlerinden biri oldu. Aslında edebiyatın Kur'an'ın cazibe alanının dışında kalması da zaten düşünülemezdi. Edebiyat, olgunlaşmasını ve var olma aşamalarını kat ettikten sonra ancak Kur'an'ın edebiyat üzerindeki etkileri ortaya çıkmıştır. O da süreklilik ve sabitleşme (İstikrar ve Tesebbüt) aşamasıdır. Bir de O'nun etkisini, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) savunan bazı şairlerin şiiriyle ve Râşit Halifeler'in hutbeleriyle sınırlı olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu periyotta Araplar'ın Kur'an'ı inceleme ve onu öğrenme süreçleri devam etmekteydi. Ancak birinci asrın ikinci yarısının edebiyatında Kur'an'ın izleri, açık ve net olarak ortaya çıkacaktır. Kur'an'ın edebiyat için malzeme olma etkisi, örnek gösterilmesi ve kapasitesi anlaşılmaya başlandığı dönemden biz, edebî üretim alanlarında yapılan çalışmalardan sadece bir tanesini ele almaya çalışacağız ki, o da şiirdir. Bu dönem şiir sanatının önemli aktörlerinden birisi de Şair el-Ahtal'dı.

el-Ahtal, yaklaşık hicrî yirmi yılında Hîre'de doğdu⁵ ve burada büyüdü. Şiir okuyordu ve hicve düşkündü. İnsanlara karşı cüretkâr ve sivri dilliydi. Sivri dilli olduğundan kendisine "el-Ahtal" lakabı verilmişti.⁶ el-Ahtal, gençlik çağını devlet hayatında Kur'an okunan, tefsiri yapılan yasama ve yürütmenin kaynağı Kur'an'ın olduğu ve toplumu Kur'an'ın şekillendirdiği bir ortamın içerisinde buldu. Sünnî İslâmî hareketlerin yanında bir de Şîa'nın temsil ettiği bir fırka vardı ve aralarında sürekli tartışmalar devam etmekteydi. Aralarındaki polemik ve söz düellosu şiddetlendiğinde her bir grup düşüncesini ve söylemini destekleyecek delilinin kaynağını Kur'an'dan arıyor ve buluyordu. Fırkalar, aralarında meydana gelen karşılıklı cedel sayesinde Kur'ânî kültür topluma hâkim olmaya ve günlük yaşamda da İslâm'ın boyasının renkleri görülmeye başlamıştı.

⁵ Selim İliyâ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî* (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1968), 21.

⁶ el-Ahtal'ın hayatı hakkında daha fazla bilgi için: Sedat Tuna, *Ben'i Ümeyye Sarayında Bir Hristiyan Şair el-Ahtal* (Kayseri: Kimlik Yayınevi, 2020)

el-Ahtal'ın özel hayatındaki dinî hassasiyete gelince O, Hristiyan inancına sahipti. İslâm'ın öğretilerinden vicdanen değil de bilakis siyasi olarak etkilenmişti. Kendisinin hassasiyeti sebebiyle Hristiyan inancından vazgeçip İslâm'ı kabul edemedi. O'nun Hristiyanlığa bağlılığı Câhiliye Dönemi'ndeki gibi yüzeyseldi ve arzusu da bâdiye/çöl gelenek-görenek ve yaşam tarzındaydı. Bâdiyeye olan arzusu İslâm'ın kurallarını belirleyip şekillendirdiği toplumda kendisini dinî ve ahlâkî değerleri küçük görmeye meylettirdi. Bu, O'nun düşünce ve güvenini Hristiyanlığından aldığı anlamına da gelmiyordu. O'nun Hristiyanlığı anne ve babasından gelen fitrî bir inançtı ve geleneksel olarak devam etmekteydi. Aslında Hristiyanlığa bağlılığı geleneklere, kabilesi Benî Tağlib'e bağlılığından ve kabilesi'ne değer vermesinden⁷ kaynaklanmaktaydı.⁸

Hristiyanlık inancının onun kalbine hâkim olmadığı düşüncesinde olsak ta burada biz taraftarlık ya da ayrımcılık yapma ve el-Ahtal'ı da küçümseyen sıfatlarla onu ulaştığı zirveden aşağı indirme düşüncesinde de değiliz. İslâm inancına sahip Emevî Halifeleri bile karakterinde var ve belirgin olan şiddet, lanet ve küfürbaz damgalı yapısını yumuşatıp silemediler (Hristiyanlığından vazgeçiremediler). Bununla beraber şair kendisini farklı bir antitezle kibir, gurur ve kudret abidesine dönüştürdü. Sahip olduğu gurur ve kudret şuurunun kendisine yardım etmesiyle beraber içtenlikle övgü ve hicivlerini inşâd edip tedavüle sürmeye başladı. O, hisleriyle ve duygularıyla Câhiliye Dönemi'nde yaşamaktaydı. Bundan dolayı ahlâksızca değerlere saldırıyor ve ahlâksızlığıyla da övünüyordu. İnsanlar kendi toplumlarında büyük günahların alenen işlenmesinden sakınırken, şiddetle eleştirirken; el-Ahtal, İslâm yurdunda zina yapmaktan, şarap içerek kendini rezil etmekten çekinmiyor, alenen işlediği büyük günahlara aldırış bile etmiyordu.⁹

el-Ahtal, ister fâsık/hafifmeşrep biri olsun ister zahiren Hristiyanlık dininden ayrılmamış gibi görünsün hiç fark etmez: O'nun divanı; İslâm kültürüne, Kur'an bilgi ve hükümlerine vâkif olduğunu, Kur'an kıssa, kavram ve üslûbunun farkında olduğunu ve bu üslûptan etkilendiğini, Kur'ân'ın anlatım şeklini taklit ettiğini bize net olarak işaret etmektedir. İslâmî hayatın yaşanmaya başlamasıyla yaygın olarak kullanılan lafız, ıstılah, deyim ve kavramları alarak geniş ölçüde şiirlerinde kullandığını da bize göstermektedir.

⁷ Hatîb Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâidi'l-aşr*, thk. Abdüsselâm el-Hûfî (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1962), 108.

⁸ Not: el-Ahtal'ın kabilesi Benî Tağlib, Yâkûbî inanca sahip Hristiyan, savaşçı ve önemli bir kabileydi.

⁹ İsfahânî, *el-Egânî*, 8/290.

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Etkisi

1.1. Şairin inşâd ettiği şiirinde, Kur'an'ı yaşam için anayasa ve şariat olarak görmesi Kur'ân'dan etkilenme şekillerinden biridir: *“Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir,”*¹⁰ *“Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur,”*¹¹ *“İnkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler,”*¹² *“Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir”*¹³ âyetlerinden iktibaslarla bulunarak şiirini inşâd eder: (Basît)

حُسْدٌ عَلَى الْحَقِّ، عَيَّافُو الْخَنَا، أَنْفٌ	إِذَا أَلَمْتُ بِهِمْ مَكْرُوهَةً صَبِرُوا
وَإِنْ تَدَجَّتْ، عَلَى الْآفَاقِ، مُظْلِمَةٌ	كَانَ لَهُمْ مَخْرَجٌ، مِنْهَا، وَمُعْتَصِرٌ
أَعْطَاهُمُ اللَّهُ جَدًّا، يُنصَرُونَ بِهِ،	لَا جَدًّا إِلَّا صَغِيرٌ، بَعْدُ، مُحْتَقَرٌ
لَمْ يَأْتَسِرُوا فِيهِ إِذْ كَانُوا مَوَالِيَهُ	وَلَوْ يَكُونُ لِقَوْمٍ غَيْرِهِمْ أَشِيرُوا
شُمْسُ الْعَدَاوَةِ حَتَّى يُسْتَقَادَ	لَهُمْ وَأَعْظَمُ النَّاسِ أَحْلَامًا إِذَا قَدَرُوا ¹⁴

“Onlar hakkı savunmak için bir araya gelirler, çirkinlikten uzak dururlar, sabırlıdır, başlarına gelen felakete sabrederler.

*Onlar, kara bulutlar ufukları kapladığında felaketlerle yüz yüze geldiklerinde cesaretle karşı koyarlar, tedbirleri alırlar, sükûnetle felaketlerden çıkış yolu bulur, insanlar da kendilerinden yardım isterler.*¹⁵

*Allah, insanlara şans dağıtırken şans olarak onlara hilâfeti verdi. Kimse onlardan hilâfeti zorla alamaz. Diğer insanlara verilen şans daha küçüktür, daha önemsizdir.*¹⁶

Hilâfet sahibi olmaları kendilerini şımartmadı. Hilâfet kendilerinden başka bir topluluğa nasip olsaydı onlar gururlanıp kibirlenirlerdi.

*Kendilerine itaat edip boyun eğene dek düşmanlarına karşı çok katı, kendilerine itaat ettiklerinde de insanların en alçak gönüllüleri ve merhametlileridirler.”*¹⁷

¹⁰ el-Lokman 31/17.

¹¹ el-Bakara 2/257.

¹² el-Fetih 48/29.

¹³ el-Âli İmrân 3/134.

¹⁴ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 171.

¹⁵ İnsanlar kendisine kötülük yapmaya kalkarsa, Emevîler'in yanında güvenli bir yerinin olduğunu ima etmiştir. Mecîd Tîrâd, *Divânü'l Ahtal* (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 91.

¹⁶ Bu beyit, halifelîğin Ümeyyeoğulları'na Allah'tan bir şans olduğuna işaret etmektedir. Râcî el-Esmer, *Divânü'l Ahtal* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1415/1994), 85.

¹⁷ Bu beyit, şiirde en mükemmel medih ve övünmedir. Tîrâd, *Divânü'l Ahtal*, 92.

1.2. “Bu, onların dünya hayatını sevip ahirete tercih etmelerinden,”¹⁸ “Onlar ise dünya hayatı ile sevinmektedirler,”¹⁹ “Allah’a çağırın, salih amel işleyen ve ‘Kuşkusuz ben Müslümanlardanım’ diyenden daha güzel sözlü kimdir?”²⁰ “Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz”²¹ âyetlerinden iktibaslarla bulunarak şiirini inşâ eder. (Kâmil)

طَوَّلَ الْحَيَاةَ يَزِيدُ غَيْرَ خَبَالٍ وَالنَّاسُ هَمُّهُمْ الْحَيَاةَ وَمَا أَرَى
نُحْرًا يَكُونُ كَصَالِحِ الْأَعْمَالِ وَإِذَا فِئَقَرْتَ إِلَى الذَّخَائِرِ لَمْ تَجِدِ
وَالنَّفْسُ مُشْرِقَةً، عَلَى الْأَجَالِ²² وَلَئِن نَجَوْتُ، مِنَ الْحَوَادِثِ، سَالِمًا

“Bütün insanlar yaşamları boyunca hayatın meşakkatleri içinde çılgınlıktan, sıkıntıdan ve yorgunluktan başka arkalarında bıraktıkları bir şey göremiyorum.”²³

Sen azıklara ihtiyaç duyduğunda sâlih amel gibi olan azık bulamazsın.²⁴

“Ben, yaşanan olaylardan zarar görmeden kurtulsam da nefis, ölümle şereflenecektir.”

1.3. “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır,”²⁵ “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır”²⁶ âyetlerinden iktibasta bulunarak şiirini inşâ eder. (Tavîl)

إِذَا مَا دَعَا يَوْمًا أَجَابَتْ، لَهُ، الرُّسُلَا أَعَاذِلْ، إِنَّ النَّفْسَ فِي كَفِّ مَالِكِ،
وَمَا إِنْ أَرَى حَيًّا، عَلَى نَفْسِهِ، فُقُلَا ذَرِينِي، فَلَا مَالِي يَرُدُّ مَيِّتِي،
وَلَا مِنْ جَوَادِ مَيِّتًا، فَاعْلَمِي، هُزْلا²⁷ وَلَيْسَ بَخِيلُ النَّفْسِ، بِالْمَالِ، خَالِدًا

“Ey kınayan!²⁸ Şüphesiz ki nefis Allah’ın yedi kudretindedir. Bir gün çağırıldığında Rabbi’nin elçisinin davetine icabet eder.

¹⁸ en-Nahl 16/107.

¹⁹ er-Ra’d 13/26.

²⁰ el-Fussilet 41/33

²¹ el-Ankebü 29/57.

²² Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 248.

²³ Uzun yaşamak ancak insanın kötülüğünü çoğaltır. Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 110.

²⁴ Hişâm b. Abdülmelik (öl. 125/743), el-Ahtal’ın şiirinin bu beytini işittiğinde, “Müslüman mı oldun?” diye el-Ahtal’a sorar. el-Ahtal da, “Kendi dinim üzere ben hâlâ Müslümanım.” karşılığını verir. Cumahî, Tabakâtü fuhûli’s-şuarâ, 493-494.

²⁵ en-Nisâ 4/78.

²⁶ er-Rahmân 55/26.

²⁷ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 563.

Beni bırak! Ölümümü engelleyecek hiç kimseyi bilemiyorum. İnsan kendisini her nereye gizlerse gizlesin, ne yaparsa yapsın ölmekten kurtulamaz.

Malını vermede cimri davranan kişi bu dünyada ebedî kalmayacak cimri kişi de cömert kişi de ölümü tadacaktır. Bil ki! Ölüm acizliktir.”

1.4. “Lütfundan onlara daha da fazlasını versin diye (yaparlar). Allah, dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır”²⁹ âyetinden iktibasta bulunarak şiirinin şu mısrasını inşâd eder. (Tavîl)

فَلَمَّا أَعْرَضْنَا أَعْنَمَ اللَّهُ، مِنْهُمْ وَذُو الْعَرْشِ يُعْطِي مِنْ جَزِيلٍ وَيَمْنَحُ³⁰

“Biz, baskın yaptığımızda arşın sahibi Allah,

Ganimetlerden bize çokça verip ihsanda bulunuyor.”

1.5. Kur'an-ı Kerim insanı, dünya hayatının kendisini aldatmamasına çağırıyor. Çünkü dünya hayatı ebedî değildir. Elde olan elden gittiğinde onun için pişman olunmamalı ve üzüntü duyulmamalıdır. el-Ahtal, “Sakin dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın,”³¹ “Elinizden çıkana üzülmeysiniz”³² âyetlerinden ilham alarak şiirinin şu mısrasını inşâd eder:

أَعْرُ، لَا يَحْسِبُ الدُّنْيَا تُخَلِّدُهُ، وَلَا يَقُولُ لِشَيْءٍ، فَاتٍ: مَا فَعَلَا³³

“Ben, gururlanarak dünyanın kendimi ebedî kılacağını zannetmiyorum

Ve bir şey elimden gittiğinde sızlanmıyorum: ‘Olan oldu.’ diyorum.”

1.6. İmana, Allah'ın cennetinde güzel makama davet ediyor. Çünkü müminler cennette huzur içinde rahat bir hayat sürecekler, kuş sürüleri de güven içinde her tarafta ötüşecektir. “O gün cennetliklerin kalacakları yer daha hayırlı, dinlenecekleri yer daha güzeldir,”³⁴ “Onlar o gün korkudan emindirler”³⁵ âyetlerinden ilham alarak şiirinin şu mısrasını inşâd eder:

فِي جَنَّةٍ، هِيَ أَرْوَاحُ الْإِلَهِ، فَمَا يُفَرِّغُ الطَّيْرَ، فِي أَغْصَانِهَا، فَرَّغُ³⁶

²⁸ Bu mısradaki kendisini kınayan kişiye hitap etmiştir. Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 391.

²⁹ en-Nûr 24/38.

³⁰ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 644.

³¹ el-Lokmân 31/33.

³² el-Hadîd 57/23

³³ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 326.

³⁴ el-Furkân 24/25.

³⁵ en-Neml 27/89.

³⁶ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 208.

“Cennet'te Allah'ın rahmeti vardır.

Ağaçların dallarında tüneyen kuşlara kesinlikle korku yoktur.”

1.7. Kim el-Ahtal'ın divanındaki şiirleri incelerse medih, fahır, hiciv, risâ ve gazel şiirlerinde o'nun Kur'an'dan etkilendiğini görür. Çünkü o, Kur'an'ın kavram ve betimlemelerinden ilham alarak şiirine iktibaslar yapar. Şiirini Kur'an kavramları ve betimlemeleriyle süsler. Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik'i (öl. 96/715) methederken onu sağlam güvenilir kaleye benzeterek “Allah'ın vekili” olarak niteler. Çünkü insanlar kendisinden korkarken O, kişiye güven verir, hediyeler dağıtır ve el-Ahtal da meydana gelen panik ve dehşeti güvene dönüştürür, kalbi sükûnet bulur ve ayağı yere sağlam basar. el-Ahtal bu düşüncelerin hepsini Kur'an'ın: “Yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur,”³⁷ “Kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu,”³⁸ “Siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı”³⁹ âyetlerinden ilham alarak şiirin inşâd eder: (Basît)

وَكَانَ حِصْنًا إِلَىٰ مَنَاجِيهِ هَرَبِي	إِنَّ الْوَلِيدَ أَمِينَ اللَّهِ أَنْقَذَنِي
أَخَا الْجِدَارِ طَرِيدَ الْقَتْلِ وَالْحَرْبِ	أَتَيْنُهُ وَهُمُومِي غَيْرُ نَائِمَةٍ
قَدَّمَ الْمَوَاهِبِ مِنْ أَنْوَابِهِ الرُّعْبِ	فَأَمَّنَ النَّفْسَ مَا تَحْشَىٰ وَمَوْلَاهَا
حَتَّىٰ تَخَطِّبْتُهَا مُسْتَرْخِي اللَّبِّبِ ⁴⁰	وَتَبَّتْ الْوَطْءَ مِنِّي عِنْدَ مُضْلِعَةٍ

“Velîd, Allah'ın vekili, beni kurtardı ve (beni koruyan) bir kale oldu. Kaçışım onun korumasıdır.

Sıkıntı göğsümü parçalarken, düşman beni öldürmek için çalışırken malını kaybetmiş olarak ona sığındım.

Halife korktuklarından emin eyledi, sanki sağanak yağın yağmur gibi fazlasıyla hediyeler verdi.

Eman aldıktan sonra beni tehdit eden sıkıntılardan kurtuldum, güven içinde gönül rahatlığı ile dolaşıyorum.”

³⁷ en-Nûr 24/55.

³⁸ el-Enfâl 8/11.

³⁹ el-Âl-i İmrân 3/103.

⁴⁰ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 282.

1.8. el-Ahtal'ın yeni icat ettiği bir başka betimleme şekli de övdüğü Hemmâm b. Mutarref et-Tağlibî'ye verdiği değer in büyüklüğünü âdeta okuyucunun kalbine yerleştirmesidir. Eğer Hemmâm, cinlerden olsaydı kesinlikle onun önünde eğilir ve ona saygı duyardım. “Göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah’a boyun eğer”⁴¹ âyetinden ilham alarak şiirinin şu mısrasını inşâd eder: (Tavîl)

فَلَوْ كَانَ هَمَّامٌ مِنَ الْجِنِّ أَصْبَحْتَ سُجُوداً لَهُ جُنُّ الْبِلَادِ وَغَوْلَهَا⁴²

“Hemmâm, insanların lideridir. Eğer cinlerin arasında yaşasaydı

Onu kendilerine lider yapar ve ona secde ederlerdi.”⁴³

1.9. Hemmâm'ı methederken ona rahmet sıfatının bahşedildiğini hatırlatarak, onun sayesinde yağmur yağdırıldığını, öldüğünde yeryüzünde onun bir benzerinin kalmadığını, onun yerini alacak ve sıkıntıları yüklenecek birisine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmek için Kur'an'a yönelerek: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”⁴⁴ ve “Allah ve melekleri, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size salat etmektedir. O, inananlara karşı çok merhametlidir”⁴⁵ âyetlerinden ilham aldığını görürüz. Bu âyetlerden ilham aldığı gerçeğini de şiirinin şu beytinde dile getirirken şiirsel hoş bir betimleme ortaya koyarak, Hemmâm'ın sahip olduğu özelliğini âdeta somutlaştırır: (Tavîl)

فَإِنْ عَاشَ هَمَّامٌ، أَنَا، فَهُوَ رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ، لَمْ تَنْفَسْ عَلَيْنَا فُضُولَهَا

وَإِنْ مَاتَ لَمْ تَسْتَبْدِلِ الْأَرْضُ مِثْلَهُ لِأَخْذِ نَصِيبٍ أَوْ لِأَمْرِ يَعُولَهَا⁴⁶

“Hemmâm'ın yaşaması bizim için Allah'tan bir rahmettir. Bize yaptığı yardımda, malını harcamada ve iyilik yapmada cimri değildi.

Öldüğünde yardım edecek, sıkıntıları yüklenecek onun bir benzeri yeryüzünde kalmadı.”

1.10. Abdullah b. Muâviye'yi (öl. 129/746) methetmeye niyetlendiğinde Abdullah'ın kerem ve şerefinden elde ettikleri zihninde şekillenmeye başladı. Eğer o olmasaydı insanların kendisine olan kin ve nefretinden dolayı saçları bembeyaz olacaktı. Abdullah, kendisine yardım etti ve onu onların şerrinden korudu. el-Ahtal, hemen hemen

⁴¹ er-Ra'd 13/15.

⁴² Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 358.

⁴³ Tırâd, Divânü'l-Ahtal, 220.

⁴⁴ el-Enbiyâ 21/107.

⁴⁵ el-Ahzab 33/43.

⁴⁶ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 77.

Kur'an'ın birçok âyetine müracaat ederek betimlemelerinden destek ve ilham aldığında onları şiirinde kullanırken ustalaşır ve şiire yenilik getirir: “*Onunla gücümü pekiştir,*”⁴⁷ *İşte bu yüzden bizim şefaathçilerimiz yok*”⁴⁸ âyetlerinden iktibas yaparak şiirini inşâd eder: (Kâmil)

لَوْلَا فَوَاضِلُهُ عَدَاةَ لَقِيئُهُ
بِالْجُدِّ شَابَ مَسَاحِي وَعِذَارِي
مِنْ مَعْتَسِرٍ حَنِيقِينَ لَوْلَا أَنْتُمْ،
يَا ابْنَ الْخَلِيفَةِ، مَا شَدَّدْتُ إِزَارِي⁴⁹
وَالشَّافِعُونَ مُعْتَبُونَ وَجُوهُهُمْ،
زَرَّمُوا الْمَقَالَةَ نَاكِسُو، الْأَبْصَارِ⁵⁰

“Eğer ‘Cüddi’ de⁵¹ onun yardımları olmasaydı saçım ön tarafından arka tarafına kadar ağaracaktı.

Ey halifenin oğlu, eğer bana yardım etmeseydiniz öfkelenen grubun elinden kurtulamazdım!

Aracılar, bana yardım etmekten vazgeçtiler ve yüz çevirdiler, imdat çağırma aldırış etmeden, sustular.”⁵²

1.11. Abdülmelik b. Mervân’ı (öl. 65/685) methetmek istediğinde apaçık Arapça Kur'an'a yönelerek Kur'an'ın âyetlerinden, kavramlarından ve betimlemelerinden ilham aldı. Abdülmelik, insanların suçlarını affeder, beldelerinde sapıklığa düşenleri sapıklıktan kurtarır ve neredeyse haktan yüz çevirecekleri anda onları nuru ile doğru yola geri çevirir. “*Milletini karanlıklardan aydınlığa çıkar,*”⁵³ “*Karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir,*”⁵⁴ “*Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır*”⁵⁵ âyetlerinden iktibas ederek şiirini inşâd eder: (Kâmil)

أَحْيَا الْإِلَهَ لَنَا الْإِمَامَ فَإِنَّهُ
خَيْرُ الْبَرِيَّةِ لِلذُّنُوبِ عَفْوُ
نُورٌ أَضَاءَ لَنَا الْبِلَادَ وَقَدْ دَجَّتْ
ظُلْمٌ تَكَادُ بِهَا الْهُدَاةُ تَجُورُ⁵⁶

“Allah, ‘Abdülmelik b. Mervân’ı’ başımıza halife yaptı. Çünkü o, insanların en hayırlısı, en merhametlisi ve hataları en çok affedenidir.

⁴⁷ Tâ-Hâ 20/31.

⁴⁸ eş-Şu’arâ, 26/100.

⁴⁹ ما شَدَّدْتُ إِزَارِي: Ölümünden kinayedir.

⁵⁰ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 111.

⁵¹ Cezirede bir yer ismidir. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 54.

⁵² el-Esmer, Divânü'l Ahtal, 45.

⁵³ el-İbrahim 14/5.

⁵⁴ el-Maide 5/16.

⁵⁵ el-Beyyine 98/7.

⁵⁶ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 194.

Zulüm yayıldığında neredeyse insanlar hak yoldan ayrılıp dalâlete düşecekleri anda zulmü ortadan kaldıran, bizi aydınlatan bir ışık oldun.”

1.12. Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin⁵⁷ (öl. 51/671) kavmini methetmek istediğinde neredeyse babanın çocuğundan uzaklaştığı zamanda takva sahibi olmaları, mescitlerde namaz kılmaları, bir, tek ve Samed olan Allah'a iman etmek gibi sahip oldukları yüce değerleri hatırlatır: “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız,”⁵⁸ “Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler,”⁵⁹ “De ki: “O, Allah'tır, bir tektir,” “Allah Samed'dir”⁶⁰ Kur'an'ın bu âyetlerinden esinlenerek ve Kur'ânî olayların şeklinden ilham alarak en güzel betimlemesini yaptığı şiirini inşâd eder: (Basît)

فَقَدْ أَجَارُوا، بِإِذْنِ اللَّهِ، عُصْبَتَنَا إِذْ لَا يَكَادُ يُجِبُّ الْوَالِدُ الْوَالِدًا
قَوْمٌ، يَظَلُّونَ خُشْعًا فِي مَسَاجِدِهِمْ، وَلَا يَدِينُونَ إِلَّا الْوَاحِدَ، الصَّمَدَ⁶¹

“Neredeyse babanın çocuğundan kaçtığı zamanda Allah'ın izniyle bizim topluluğumuza yardım ettiler.

Kavim huşû içinde mescitlerinde ibadet etmeye devam ediyor ve sadece bir, tek ve Samed olan Allah'a boyun eğiyor.”

1.13. el-Ahtal, Benî Abs Kabilesi'ni kötülük, şer, alçaklık ve cahillikle hicvetmek istediğinde insanların onların ölülerine acımadıklarını ve cenaze namazlarını kılmadıklarını gördü. Ölüleri toprağa gömüldüğünde de toprağın onların cesetlerini kabul etmediğini, Mekke de adak kurbanlarını kesmek istediklerinde de onların cahil olduklarından bedenelerin huysuzluk ettiğini ve onların kurban edilen bedenelerden daha aşağı oldukları gibi özelliklerini vurgularken:

“Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma,”⁶² “İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar”⁶³ Allah'ın bu âyetlerini tercih ederek şiirini inşâd eder: (Basît)

وَلَا يُصَلِّي عَلَى مَوْتَاهُمْ أَحَدٌ وَلَا نَقْبَلُ أَرْضَ اللَّهِ مَا قَبَرُوا
إِذَا أَنَاخُوا هَدَايَاهُمْ لِمَنَحَرِّهَا فَهُمْ أَضَلُّ مِنْ الْبُذُنِ الَّتِي نَحَرُوا⁶⁴

⁵⁷ Kumandan sahâbî.

⁵⁸ el-İsrâ 17/31.

⁵⁹ el-Mü'minûn 23/2.

⁶⁰ el-İhlâs 112/1-2.

⁶¹ Hâvî, Şerhu Divâni'l-Ahtal et-Tağlibî, 334.

⁶² et-Tevbe 9/84.

⁶³ el-A'râf 7/179.

“Kimse onların cenaze namazını kılmasın. Gömüldüklerinde Allah'ın arzı onları kabul etmekte direnir.

Kesmek için bedenelerini ihtirdıklarında onlar, kestikleri develerinden daha aşağıdadırlar.”

1.14. el-Ahtal, ezeli düşmanları Kays Aylân Kabilesi'ni hicvederken geçmişte gözünde canlandırarak belleğinde sakladıklarını ters yüz etmeye başladı. Onlara uygun olan kavram ve yöntemi kullanarak, onların varlıklı kişiler olduklarını fakat şeytanın kendilerine vesvese vererek aldattığını vurgular. Aldanmalarını da ihtiyar ve kılları dökülmüş binilmesi zor olan deveye binmeye benzetir: *“Allah'ın nimetini küfre değişenleri görmedin mi?”*⁶⁵ *“Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ıstırabını tattırdı”*⁶⁶ Allah'ın bu âyetlerini hatırlatarak şiirini inşâd eder: (Basît)

كَانُوا ذَوِي أُمَّةٍ، حَتَّى إِذَا عَلِقَتْ بِهِمْ حَبَائِلُ، لِلشَّيْطَانِ وَابْتَهَرُوا
صُنُّوا عَلَى شَارِفٍ صَعْبٍ مَرَاكِبُهَا حَصَاءَ لَيْسَ لَهَا هُلْبٌ وَلَا وَبْرٌ⁶⁷

“Bolluk içerisinde yaşarken şeytan onlara vesvese verip onları aldatarak tuzağa düşürdü. Onlar da insanları bâtil üzere olmakla suçlayarak Benî Ümeyye'ye cephe aldılar.”

Binilmesi zor olan yaşlı ne sırtında kıl ne de kuyruğunda tüy olmayan deveye bindirildiler.”

1.15. Cerîr'in (öl.110/728) kavmi Küleyb b. Yerbû'yu zillet içinde olmakla suçlayarak onları alaşağı etmiştir. Onlar, kendi işlerini idare edemezler, işlerini başkaları yapar, gaflet içindedirler ne bir şeyi düzeltmeye çalışırlar ne de düzeltmeye güçleri yeter. el-Ahtal:

*“O gün onlara karşı bütün (olumlu) haber kapıları kapanmıştır. Artık birbirlerine de soramazlar”*⁶⁸ âyetinden ilham alarak şiirinin şu mısrasını inşâd eder.

مُخَلَّفُونَ وَيَقْضِي النَّاسُ أَمْرَهُمْ وَهُمْ بِغَيْبٍ وَفِي عَمِيَاءَ مَا تَعَرَّوْا⁶⁹

“Onlar korkak ve aciz olduklarından kendi işlerini yapamazlar.

⁶⁴ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 466.

⁶⁵ el-İbrâhim 14/28.

⁶⁶ en-Nahl 16/112.

⁶⁷ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 175.

⁶⁸ el-Kasas 28/66.

⁶⁹ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 177.

Onlar adına başkaları işlerini yapar onlar gafildirler. Onlar sanki kördür bir şey hissetmezler.”

1.16. el-Ahtal'in şiirinde Kur'ânî etki birbirine karıştığından bir ya da birden fazla âyetin manasını O, bir beyitte ifade eder. el-Ahtal, bunu yaparken de bizzat âyetin kullandığı lafzı alarak anlatım biçimini değiştirir, şiir formatına dönüşmesi için de gerekli ve zorunlu sanatsal değişiklikleri yaparak şiirinde kullanır. Bunun örnekleri: “*Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl*”⁷⁰ âyetlerinden iktibas yaparak şiirinin şu mısrasını inşâd eder:

وَأَهْجُرُكَ هِجْرَانًا جَمِيلًا وَيَنْتَجِي
لَنَا مِنْ لِيَالِنَا الْعَوَارِمِ، أَوْلُ⁷¹

Kendini kınayanı tehdit ederek: “Senden güzel bir şekilde ayrılıyorum.

Eğer olaylarla dolu geceye itiraz etmeye devam edersen sakinliği ve yumuşak huyluluğu bırakarak geçmişe geri dönerim.”

“*Sen güzel bir şekilde sabret,*”⁷² “*Artık bana düşen, güzel bir sabırdır*”⁷³ âyetlerinden iktibas yaparak şiirinin şu mısrasını inşâd eder: (Tavîl)

عَفَا وَاسِطٌ، مِنْ آلِ رَضْوَى، فَتَبْتَلُ
فَمَجْتَمَعُ الْحَرِّينِ، فَالْصَّبْرُ أَجْمَلُ⁷⁴

“*Radvâ'nın*”⁷⁵ ailesi, iki vadinin birleştiği Hurrân'daki Vâsıt ve Nebtel'e⁷⁶ göç etti.

Yaşadıkları yerlerde onlardan hiçbir eser kalmadı. En güzeli sabır silahını kuşanmaktır.”⁷⁷

“*Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım*”⁷⁸ bu âyetin özeti: (Basît)

وَقَدْ لَبِستُ لِهَذَا الدَّهْرِ أَعْصَرَهُ
حَتَّى تَجَلَّلَ رَأْسِي الشَّيْبُ وَاشْتَعَلَ⁷⁹

“*Günler su gibi akıp geçti ihtiyarladım. Saçlarıma aklar doldu.”*

⁷⁰ el-Müzzemmil 73/10.

⁷¹ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 264.

⁷² el-Me'âric 70/5.

⁷³ el-Yûsuf 12/18.

⁷⁴ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 259.

⁷⁵ el-Ahtal'in kız arkadaşının ismidir.

⁷⁶ Vâsıt ve Nebtel, Şam da iki yerin ismidir. Hurrân, iki vadinin ismidir.

⁷⁷ el-Esmer, Dîvânü'l-Ahtal, 152.

⁷⁸ el-Meryem 19/4.

⁷⁹ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 347.

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar”⁸⁰ bu âyetin özeti:
(Basît)

فَالْيَوْمَ أَجْهَدُ نَفْسِي مَا وَسِعَتْ لَكُمْ وَهَلْ تُكَلِّفُ نَفْسٌ فَوْقَ مَا تَسَعُ؟⁸¹

“Bugün, gücümün üstünde size çalışıyorum.

Bir nefse gücünün üstünde yük yüklenir mi?”

“Kalplerine büyük bir korku saldı,”⁸² “Kur'an'a karşı bir gaflet içindedir”⁸³ bu iki âyetin özeti: (Basît)

وَفِي الرِّجَالِ يِرَاحٌ لَا قُلُوبَ لَهُمْ أَغْمَارُ شَمْطٍ فَمَا ضَرَّوْا وَمَا نَفَعُوا⁸⁴

“Saçlarına ak düşmesine rağmen sözleri dinlenmeyen, fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen,

Korkak, ahmak ve kalpsiz insanlar vardır.”

“Yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi?”⁸⁵ “Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir”⁸⁶ âyetlerinden iktibasta bulunarak şiirinin şu mısrasını inşâ eder: (Basît)

كَأَنَّهُ سَاجِدٌ مِنْ نَضْحِ دَيْمِيهِ مُسَبِّحٌ قَامَ بَعْضَ اللَّيْلِ فَابْتَهَلَا⁸⁷

“Sanki o, gök gürültüsü olmadan ve şimşek çakmadan yağın yağmurun altında gece yarısı namaz kılmak ve canı gönülden Allah'ı tesbih etmek için kalktı.”

1.17. el-Ahtal'in Kur'an'dan etkilenme şekillerinden birisi de kıssalarından, kıssadan hisse almak için şiirinde kullanmasıdır. Şiirinin bazı yerlerinde kıssaları kullanması da gerekliydi ve kullanması da akıllıca bir faydalanmaydı. Benî Âmir'i hicvettiğinde yaşadıkları yerde kendilerini ihanetten ve çirkinlikten alıkoyacak bilge kişilerin kalmadığını söyleyerek hicveder. Allah, Semûd Kavmi'ne Sâlih Peygamber'in devesini musallat ettiği gibi Benî Tağlib'i de onlara musallat etti. Rablerinin âyetlerini inkâr edip elçisine isyan ettikleri

⁸⁰ el-Bakara 2/286.

⁸¹ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 210.

⁸² el-Ahzâb 33/26.

⁸³ el-Mü'minûn 23/63.

⁸⁴ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 203.

⁸⁵ ez-Zümer 39/9.

⁸⁶ el-Hac 22/18.

⁸⁷ Hâvî, Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî, 344.

zaman Allah, onları helak etmesi için deveyi musallat ettiğini hatırlattı. Allah, onlara delil olarak deveyi gönderdi: “*Ey kavim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın,*”⁸⁸ “*Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz,*”⁸⁹ “*Nihayet deveyi kestiler, Rablerinin emrine karşı geldiler*”⁹⁰ iki âyete yönelerek şiirini inşâd ederek şu şiiri okur:

وَلَمَّا رَأَى الرَّحْمَنُ أَنْ لَيْسَ فِيهِمْ
رَشِيدٌ، وَلَا نَاهٍ أَخَاهُ، عَنِ الْغَدْرِ
أَمَالَ عَلَيْهِمْ تَغْلِبَ بِنْتَهُ وَإِنِّي
فَكَأَنُوا، عَلَيْهِمْ، مِثْلَ رَاغِيَةِ الْبَكْرِ⁹¹

“Rahman, onlar arasında sâlih kimseler, dostunu⁹² arkasından hançerleyeni engelleyen birisinin olmadığını bildi.

Onlara Benî Tağlib'i musallat etti. Allah'ın Semûd'u deve yavrusunun sesiyle helak ettiği gibi onlar da Kays Aylân'ı helak etti.”

1.18. el-Ahtal, Benî Tağlib ile yaptıkları savaşlarda Benî Tağlib'e karşı üstün geldikleri için övünen Nüfeyl b. Saffâr el-Muhâribî'yi hicvetmeye karar verdiğinde ona: “Büyüklik taslama, düşmanlarını kuşatıp onları yok eden gücünüzle övünme! Çünkü Benî Tağlib, yardım istediğinde Allah'ın yardımıyla desteklendiği gün, Benî Tağlib'in düşmanlarını yok etme gücü, Hz. Mûsâ'nın yılanının gücüne benzer” dedikten sonra: “Sağ elindeki (değneğini) at ki, onların yaptıklarını yutsun. Şüphesiz yaptıkları bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nereye varsa kurtuluşa eremez,”⁹³ “Allah, “Onu yere at ey Mûsâ!” dedi,”⁹⁴ “Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş,”⁹⁵ “Mûsâ da asasını attı. Bir de ne görsünler, asa onların düzdükleri sihir takımlarını yutuyor”⁹⁶ Kur'an âyetlerinden esinlenerek şiirini inşâd eder:

تَخَلُّ إِبْنِ صَفَّارٍ، فَلَا تَذُكَّرِ الْعُلَى
وَلَا تَذُكَّرُنَّ حَيَاتِ قَوْمِكَ فِي الذِّكْرِ
فَقَدْ نَهَضَتْ لِلتَّغْلِبِيِّينَ حَيَّةٌ
كَحَيَّةِ مُوسَى يَوْمَ أُيَّدَ بِالنَّصْرِ

⁸⁸ el-Hûd 11/64.

⁸⁹ el-Kamer 54/27.

⁹⁰ el-A'râf 7/77.

⁹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 442-443.

⁹² Hz. Ömer'i kallesçe sırtından hançerleyen kişiyi kastetmiştir.

⁹³ et-Tâ-Hâ 20/69.

⁹⁴ et-Tâ-Hâ 20/19.

⁹⁵ eş-Şu'arâ 26/32.

⁹⁶ eş-Şu'arâ 26/45.

“İbn Saffâr,⁹⁷ gücünüzle üstün gelip, düşmanlarınıza eziyet edip darmadağınık ettiğiniz günlerle övünmekten vazgeç!

“Hz. Mûsâ'nın zaferle ödüllendirildiği günde, Hz. Mûsâ'nın yılanı gibi Benî Tağlib süvarileri düşmana karşı son sürat yerinden fırladı.”

1.19. el-Ahtal, Yezîd b. Muâviye'ye (öl. 64/683) seslenirken Yûsuf, Hârûn, Dâvûd ve Nûh Kıssalarından faydalanmıştır. (Ensarı hicvettikten sonra) Kendisini yurtsuz bırakıp göç etmesini istemeleri sebebiyle o'nun himaye etmesini ima ederek Allah'ın bu peygamberleri ödüllendirdiği gibi Yezîd'i de ödüllendirmesini inşâd ettiği şu şiirin de yüce Allah'tan ümit eder:

أَمَّا يَزِيدُ فَإِنِّي لَسْتُ نَاسِيَهُ	حَتَّى يُعَيِّنِي فِي الرَّمْسِ مَلْحُودُ
جَزَاكَ رَبُّكَ عَن مُسْتَفْرِدٍ وَحَدِّ	نَفَاهُ عَن أَهْلِهِ جُرْمٌ وَتَشْرِيدُ
مُسْتَشْرِفٍ قَد رَمَاهُ النَّاسُ كُلُّهُمْ	كَأَنَّهُ مِن سُمُومِ الصَّيْفِ سَقُودُ
جَزَاءِ يَوْسُفَ، إِحْسَانًا، وَمَعْفِرَةً	أَوْ مِثْلَمَا جُزِيَ هَارُونَ، وَدَاوُدُ
أَوْ مِثْلَ مَا نَالَ نُوحٌ، فِي سَفِينَتِهِ	إِذِ اسْتَجَابَ لِنُوحٍ، وَهُوَ مَنجُودُ
أَعْطَاهُ مِن لَدُوِّ الدُّنْيَا وَأَسْكَنَهُ	فِي جَنَّةٍ نَعْمَةً مِنْهَا وَتَخْلِيدُ ⁹⁸

“Yezîd'e gelince ölüp mezara defnedilip kaybolursa da onun yaptığı iyiliği unutmadım.

Ehlim beni suçlayıp terk edip tek başıma bıraktığında bana yardım ettiğin gibi Allah da sana yardım etsin.

Ben mazlumum. Bütün insanlar beni itham ediyor. Şiddetli yaz sıcağında kebab şişi gibi oldum.

Allah'ın Yûsuf'u af ve ihsaniyle ödüllendirdiği veya Hârûn'la Dâvûd'u ödüllendirdiği gibi; seni de ödüllendirsin.

Nûh, gemisinde kederliyen duasının kabul edilip ödüllendirildiği gibi Allah seni de ödüllendirsin.

Allah Yûsuf'a dünyada yaşama zevki, onu cennetine yerleştirerek orada ebedî kalmayı nasip etti.”

⁹⁷ İbn Saffâr, Nüfeyl b. Saffâr el-Muhâribîdir. Benî Tağlib Kabilesi ile yaptıkları savaşlarda Benî Tağlib Kabilesi'ne karşı övünürdü. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 84.

⁹⁸ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 97.

Yezîd'in ödüllendirilmesini isterken de: *“Ona denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in,”*⁹⁹ *“Ey kendilerini Nûh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin çocukları! Gerçek şu ki, o çok şükreden bir kuldu,”* *“Dâvûd'a da Zebûr'u verdik,”*¹⁰⁰ *“Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap,”*¹⁰¹ *“Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik,”* *“Süleyman, Dâvûd'a varis oldu”*¹⁰² gibi birçok âyetten faydalanmıştır.

Sözün özü; el-Ahtal şiirinde Benî Tağlib'in düşmanlarını hicvederken genel, Benî Ümeyye Halifelerini de methederken özel olarak Kur'ânî kıssaları birçok defa kullanmıştır. Halifelerin dinî sıfatları vardı. Onlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Risâlet'ini koruyan Resûlullah'ın (s.a.v.) halifeleriydiler ve Kur'an hükümlerini uygulama görevini üstlenmişlerdi. el-Ahtal'ın Emevîler'i methederken Kur'an'dan destek alması elbette gerekliydi.

1.20. el-Ahtal'ın Kur'an'dan etkilenmesi bu noktada kalmadı. Bilakis şiirinde Kur'an ahkâmına da işaretler vardır. Benî Küleyb Kabilesi'ni hicvetmek istediğinde komşu hakkına ve mukaddes şeylere saygı duyulması gerektiğini inşâd ettiği şiirinde vurgulamıştır: (Basît)

مَا زَالَ فِينَا رِبَاطَ الْخَيْلِ، مُعَلِّمَةً،
وَفِي كَلْبِ رِبَاطِ الدَّلِّ، وَالْعَارِ
النَّازِلِينَ، بَدَارِ الدَّلِّ، إِنْ نَزَلُوا
وَتَسْتَبِيحُ كَلْبِ مَحْرَمِ الْجَارِ¹⁰³

“Biz savaşa kendi kavmimizde çiftleştirip yetiştirdiğimiz üzerlerinde savaş alâmeti olan meşhur atlarla gitmeye devam ederken, Benî Küleyb,¹⁰⁴ zillet ve utanç alâmeti olan atlarla savaşa giderler.

Konaklamak istediklerinde zillet evinde konaklarlar, komşularının mahremlerine dikkat etmezler ve namuslarını da korumazlar.”

SONUÇ

Zikrettiğimiz bu örneklerin yanında el-Ahtal, ister İslâmî Dönem'de tedavüle çıksın isterse daha önceden beri Arapçada kullanılanlar olsun şiirinde bol miktarda İslâmî Dönem'in kelimelerini ve terimlerini de kullandığını görürüz. O, kelimeye ifade ettiği anlamlarından bir

⁹⁹ el-Hûd 11/48.

¹⁰⁰ el-İsrâ 17/3-55.

¹⁰¹ el-Yûsuf 12/46.

¹⁰² en-Neml 27/15-16.

¹⁰³ Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ahtal et-Tağlibî*, 369.

¹⁰⁴ Cerîr'in kavminin ismidir.

anlam yükleyerek o kelime İslâmî bir karakter sahibi oldu. Hayat, İslâmî hayat olduğunda iki yeni alan toplumda kendini göstermiştir. O iki alandan ilki; siyaset ve yönetim alanı, ikincisi; dinî alanıdır. el-Ahtal'in şiirlerinde gördüğümüz İslâmî söylemlerin çoğu bu iki alanla ilintilidir ve divanı da bu kelimelerle doludur. Göze çarpan bu iki grupta ilgili sayfalarını belirtmeden örnekler vermekle yetinmek istiyoruz. Devlet ve siyasetle ilintili olan kelimeler ve kavramlardan örnekler:

Emîrü'l-Mü'minîn, Halîfetullah, el-Hilafe, Emîn-Allah, el-İmâm, İmâmu'n-Nâs, el-Eimme, Eimmetü'l-Küfri, el-Mazlûm. Yeni dinî hayatla ilintili olan ıstılahlar ve kavramlardan örnekler: el-Hakk, el-Afv, es-Sıdk, el-Hamd, es-Sabr, el-Vefâ, es-Sucûd, el-Mescid, el-İhsan, et-Takva, Tugallah, el-Ahd, zü'l-Emâne, zü'l-Arş, er-Rahmân, el-Cenne, el-İslâm.

Kur'an; Arap'ın düşüncesinde, ifadelerinin yöntemlerinde canlılık meydana getirdi. Ehl-i re'y ve kültür insanları için edebiyat çalışmalarında temel kaynak oldu. Şair el-Ahtal'in ismi, edebiyat çevrelerinde ve ulemâ arasında çok fazla söylenmedi. Edebiyat çevresi ve ulemâ ondan habersiz ve uzaktı. Belki de o'nun bu büyük yolculuğa önem vermesinden, özen göstermesinden ve sanatsal kabiliyeti sebebiyle çağının olaylarında pay alması aşikârdı. Yaşadığı çağda ve yaşadığı toplumda meydana gelen olaylarda Kur'an; hilâfet, siyaset ve din alanlarının hareket merkezi konumundaydı. Bunun yanı sıra yaşadığı çağın siyasi, kabilevî şartları el-Ahtal'i; şöhret, konum ve sanatçı olarak kendisi gibi şair olan Cerîr'e şiddetli düşmanlığa sevk etti. Kendisinden rivâyet edildiğine göre Cerîr, koyun ve eşek çobanlığı yaptığı bilinen aşiretin ve ecdadın yanında yetişip büyüdü. Babası Atiye, fazla mal varlığı olmayan cimri bir kişiydi. el-Ahtal, Cerîr'in bu özelliğini düşmanını hicvetmek için bir malzeme olarak kullanmıştır. el-Ahtal, bütün bu faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda Kur'an'ı ölçü alması, şiirlerinde kullanmak üzere müracaat etmesi şiirine bol miktarda malzeme kazandırmıştır. Neredeyse divanındaki kasidelerinin birçoğu Kur'an'ın renginden bir renk taşımaktadır.

KAYNAKÇA

el-Cumahî, İbn Sellâm. *Tabakâtü fuhûli 'ş-şu'arâ*. Cidde: Dâru'l-Medenî, 1. Basım, 1973.

el-Esmer, Râcî. *Divânü'l Ahtal*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 2. Basım 1415/1994.

el-İsfahânî, Ebü'l-Ferec. *el-Egânî*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Turâsi'l-Arabî, 1963.

Hâvî, Selîm İliyyâ. *Şerhu Dîvâni'l-Ahtal et-Tağlibî*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1968.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Hatîb Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâidi'l-aşr*. Thk. Abdüsselâm el-Hûfî. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım 1962.

Tırâd, Mecîd. *Divânü'l Ahtal*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.